

ЕКОНОМІКА АГРОПРОДОВОЛЬНОЇ СФЕРИ І РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

ECONOMICS OF AGRI-FOOD SPHERE
AND RURAL AREAS DEVELOPMENT

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.08.051>

УДК 338.2:63 (061.1ЄС)

JEL: Q01

Т.О. ЗІНЧУК, д-р екон. наук, проф.,
заслужений діяч науки і техніки України,
завідувачка кафедри міжнародних економічних відносин
та європейської інтеграції
e-mail: zintshuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5143-2394>

О.Д. КОВАЛЬЧУК, канд. екон. наук, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції
e-mail: o.d.kovalchuk@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7799-3157>

Т.В. УСЮК, канд. екон. наук, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції
e-mail: usjuktanja@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1809-0502>

Поліський національний університет
бул. Старий, 7, 10008, Житомир, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ: ІНСТИТУЦІЙНИЙ ПІДХІД, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Узагальнено теоретичну базу категорії «сільський розвиток», розглянуто концептуальні засади становлення його політики, які закладалися на різних етапах еволюції, визначено її роль і місце як «другого стовпа» Спільної аграрної політики ЄС. Оцінено заходи, які забезпечують конкурентоспроможність сільських територій з акцентуванням на розвиток соціальних інновацій та ініціативу громад. Відображено особливості дії інституційних підходів ЄС щодо моніторингу,

Ц и т у в а н н я: Зінчук, Т., Ковальчук, О., Усюк, Т. (2024). Модернізаційна парадигма європейської політики сільського розвитку: інституційний підхід, виклики, перспективи. *Економіка України*. 67. 08 (753). 51-76. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.08.051>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

оцінювання і рекомендацій з реалізації Програм сільського розвитку на прикладі окремих країн — членів ЄС. Проаналізовано механізм розподілу витрат і виокремлено прогресивні тенденції і пріоритети творення політики сільського розвитку на засадах сталості до 2040 р.

Ключові слова: *інновації; інституції; ЄС; політика сільського розвитку; спільна аграрна політика; сільська територія; сільське господарство; сталий розвиток.*

Концептуальні засади європейської політики сільського розвитку історично сягають своїм корінням у регіональну політику, яка протягом тривалого часу розглядалася крізь призму різного роду заходів, у тому числі в сільській місцевості, на яку припадає понад 80 % усієї території ЄС. У процесі еволюції фокус політики сільського розвитку зміщувався, зокрема, на потужну підтримку багатофункціональності сільського господарства, що супроводжувалося змінами підходів у Спільній аграрній політиці (САП) ЄС через її постійне реформування і перегляд ролі сільських територій у його економіці. На певному етапі це спричинило просування аграрного фундаменталізму в європейському сільському розвитку. Оновлена парадигма політики сільського розвитку почала формуватися під впливом змін як глобального й регіонального характеру, з одного боку, так і потреб сільського населення щодо кращих умов життя і добробуту — з іншого. На цьому фоні визначилися конкретні проблеми сільських територій, розв'язання яких потребувало синергії з Цілями сталого розвитку (ЦСР) (2015—2030 рр.) і узгодження із стратегією модернізованої САП ЄС на 2023—2027 рр., заснованій на принципах екологічності, справедливості й ефективності. До переліку очікувань у подальшій реалізації політики сільського розвитку додалися дії, спрямовані на посилення стійкості й процвітання сільських територій і громад, високі екологічні амбіції, закріплення цінностей добробуту і здоров'я населення, розширена диверсифікація економічної діяльності. Алгоритм досягнення поставлених завдань полягає в подоланні широкого переліку викликів, включаючи демографічні зміни, рівень бідності, відсутність повного доступу до суспільних благ, освітніх і медичних послуг, інфраструктури, подолання яких сприятиме територіальній єдності й створенню нових можливостей для розвитку сільських територій у ЄС.

Аналіз існуючої літератури доводить важливість проблематики дослідження і свідчить про велику кількість пропозицій щодо можливостей її розв'язання серед значного кола європейських учених, більшість з яких пропонують широкий спектр теоретико-методологічних і методичних підходів до формування і реалізації політики сільського розвитку на поточному етапі й у перспективі. Багато літературних джерел присвячено такому предмету аналізу, як село, сільський розвиток, сільські території, сільська місцевість; вони формують категоріальний апарат політики сільського розвитку в цілому і визначають місце «другого стовпа» САП ЄС. На виявлення й оцінювання масштабів і методів підтримки сільського розвитку через спільну аграрну політику, знання та інновації, місцеві дисбаланси при складанні програм

сільського розвитку спрямовано праці вчених. Через призму просторових закономірностей, неоднорідність розвитку сільської місцевості будуються просторові моделі економічної і екологічної політики як важливого інструменту програм розвитку сільських територій. Проблеми реалізації політики сільського розвитку в окремих країнах — членах ЄС є актуальними, особливо в контексті виділення ролі й місця програми LEADER¹ у активізації діяльності сільських громад і посиленні значення екологічної складової (зокрема, формування ландшафтної дизайну) на сільських територіях. Зв'язок і відмінності між регіональною політикою, політикою згуртування й політикою сільського розвитку ЄС досліджено в еволюційному напрямі багатьма науковцями. Нове бачення завдань політики сільського розвитку в поєднанні завдань «двох стовпів» САП ЄС закладається в сучасній нормативно-правовій базі ЄС і працях європейських учених.

Отже, **мета статті** — оцінити і обґрунтувати теоретико-пізнавальні, історичні та інституційно-практичні передумови формування поточних і майбутніх соціально-економічних стратегій європейської політики сільського розвитку.

ЕВОЛЮЦІЯ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Домінуючі в ЄС концепції щодо сучасного соціально-економічного розвитку країн-членів розробляються, підтримуються і впроваджуються як на національних, так і на міждержавному (європейському) рівнях відповідними європейськими інститутами виходячи із стратегічних напрямів різних політик, які, за інтеграційними вимогами, є спільними для всіх 27 країн-членів. З початку 1960-х років ЄС розробив організаційні засади різних політик і створив окремі фонди, засновані на механізмах бюджетного фінансування, а саме: сільськогосподарський, соціальний, регіональний та ін., які слугують ключовими інструментами підтримки. Важливим об'єктом підтримки й життєзабезпечувальним сектором економіки від самого початку створення ЄС було сільське господарство, формальний внесок якого в загальний економічний розвиток за сучасних умов демонструє тенденцію до зменшення з одночасним підвищенням значення несільськогосподарського середовища, яке нерозривно пов'язане із сільськогосподарським виробництвом. При цьому сільське господарство залишається основним сектором сільської економіки ЄС і відіграє ключову роль у творенні сучасної політики сільського розвитку.

Галузеву модель підтримки розвитку сільського господарства сформовано в 1960-х роках у рамках САП ЄС, яка за період свого існування транс-

¹ LEADER (фр. Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale) — зв'язок між діями з розвитку сільської економіки. Це інструмент ЄС, метою якого є підтримка локального економічного розвитку і підвищення потенціалу сільської місцевості за рахунок ефективного використання наявних ресурсів.

формувалася в просторово-секторальну модель САП ЄС, яка одночасно підтримує як сільське господарство, так і розвиток сільських територій. Будучи сферою політичних інтересів, європейська політика сільського розвитку виникла у відповідь на труднощі, з якими зіткнувся європейський аграрний сектор у 1980-х роках (Sandu, 2014; Tirado-Ballesteros, Hernández Hernández, 2017). Традиційно сільське господарство було основою економічної діяльності в сільській місцевості, але в другій половині ХХ ст. ситуація змінилася в бік збалансованої і диверсифікованої економіки, яка набувала значущості, оскільки дедалі більше робочої сили вивільнювалось із сільсько-господарського сектору, переміщуючись у альтернативні сектори економіки. Більшість дослідників теорії і практики політики сільського розвитку за результатами аналізу доходять висновку про нерівномірний розподіл робочої сили по всьому просторі й про неоднакове значення інноваційної складової, що сприяє зростанню продуктивності праці в географічних середовищах і певних підгалузях сільськогосподарського виробництва (Smit et al., 2015). М. Пелуча і В. Кветон (Pelucha, Kveton, 2017) в академічній дискусії щодо парадигми сільського розвитку концентрують увагу на виділенні й розгляді особливостей періодів продуктивізму, постпродуктивізму, непродуктивізму в сільському господарстві. Протягом тривалого часу політика просування аграрного фундаменталізму нівелювала значення «другого стовпа» САП ЄС і не дозволяла повною мірою вирішувати соціально-економічні проблеми сільських громад. Саме непродуктивізм як сучасна модель розвитку сільського господарства змушує ЄС реагувати на запити й сприяти розвитку сільських територій, особливо в контексті забезпечення екологічно динамічної конкурентоспроможності, боротьби із зміною клімату й підтримки зайнятості в сільській місцевості.

З упровадженням реформ у межах «Порядку денного на 2000 рік» розвиток сільських територій визначено як «другий стовп» САП ЄС, який спрямовано на розширення фокуса підтримки окремих фермерів щодо їх внеску в забезпечення сталого розвитку сільської місцевості в цілому. При цьому реалізація вектора підтримки відбувалася в країнах — членах ЄС на національному і регіональних рівнях відповідно до основних Регламентів Ради ЄС (1257/1999² і 1698/2005³). У доповнення до підвищення конкурентоспроможності сільського господарства («перший стовп» САП ЄС) як наступний напрям («другий стовп» САП ЄС) було запроваджену низку заходів, які передбачали реалізацію програм розвитку сільських територій, та-

---

² Council Regulation (EC) No 1257/1999 of 17 May 1999 on support for rural development from the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund (EAGGF) and amending and repealing certain Regulations. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31999R1257> (дата звернення: 23.03.2024).

³ Council Regulation (EC) No 1698/2005 of 20 September 2005 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698> (дата звернення: 23.03.2024).

ких, зокрема, як захист навколишнього середовища, підвищення якості життя сільського населення, заохочення диверсифікації господарської діяльності (наприклад, до розвитку сільського туризму тощо). Формат таких заходів мав на меті розширити базу доходів фермерів і сільського населення, створити робочі місця, компенсувати зменшення доходів від зайнятості в традиційному сільському господарстві, забезпечити ефективне використання сільськогосподарських ресурсів, підвищити конкурентоспроможність сільської місцевості завдяки можливості надавати товари й послуги, які потрібні суспільству в цілому, а також інвестувати в розвиток середовища, яке забезпечує умови проживання сільським мешканцям. Отже, «другий стовп» САП ЄС формувався на основі трьох складових: диверсифікації фермерських господарств і розвитку сільського туризму; якості життя й життєдіяльності сільських громад; набутті спеціальних навичок у наданні соціально-культурних, екологічних і економічних послуг, що становило основний зміст концепції добробуту (Zasada, Piorr, 2015).

Більшість дослідників, серед яких Р. Галардо-Кобос (Gallardo-Cobos, 2010), розглядають сільське середовище як фундаментальний інструмент, який соціально й економічно підтримує європейську територію і формує її ландшафт. Постійний і динамічний розвиток сільської місцевості дозволяє, як зазначає автор, розрізнити три етапи еволюції у творенні концепції політики сільського розвитку. *Перший етап* (1950 р. — кінець 1980-х років): сільський сенс сприймався як певний образ, чітко ідентифікований з сільськогосподарським середовищем. Сільське господарство було поняттям, яке охоплювало і визначало природу й цінності всього сільського простору. Розвиток села, відповідно, повністю ототожнювався з розвитком сільського господарства. *Другий етап* (1988 р. — кінець 1990-х років): сільський розвиток розглядався з позиції «розташування». Протягом 1980-х років відбувалися важливі зміни, пов'язані з процесом диверсифікації сільської економіки й суспільства за межами сільського господарства, особливо в контексті сторнування дефіциту сільського населення і розміщення нових видів економічної діяльності на сільських територіях. Унаслідок реформ у межах САП ЄС сільське середовище відійшло від прямої залежності від сільського господарства і за своїм призначенням поширилося на регіони з різноманітною несільськогосподарською діяльністю (ремесла, торгівля, надання послуг), що забезпечило природний і культурний розвиток територій, малого бізнесу, дозвілля й екосистем. Сільське середовище характеризувалося неоднорідністю видів діяльності й просторів, різноманітністю ендегенних ресурсів, доступних на сільських територіях. У подальшому, в процесі економічного розвитку, сільське господарство і сільське середовище почали диференціюватись одне від одного і «не збігатись» у своїх функціях. Саме такий підхід і було закладено в основу політики сільського розвитку. В цьому самому контексті в 1991 р. ЄК схвалила ініціативу спільноти LEADER, яка серед багатьох авторів вважається програмою, що закладає початок справжньої політики територіального розвитку в європейському сільському сере-

довищі. Програма LEADER, будучи частиною європейської політики сільськогосподарського розвитку, має на меті розширити можливості місцевих органів влади і підтримати розробку стратегій на субрегіональному рівні для вирішення конкретних проблем території. У цілому нею передбачено ухвалення рішень на місцевому рівні у випадку, коли місцева ініціативна група, що складається із зацікавлених представників органів місцевого самоврядування, громадянського суспільства й бізнесу, реалізує свою стратегію місцевого розвитку з власним бюджетом для фінансування проєктів. Програма LEADER має довгу історію, значний досвід і особливості впровадження в країнах — членах ЄС. Внесок LEADER I у сільську модель розвитку території оцінюється через інноваційні ініціативи місцевого сільського розвитку, економічне і соціальне партнерство, участь населення в управлінні й процесах децентралізації, обмін інформацією й досвідом. Програма LEADER I постійно вдосконалювалась і кожне нове видання (LEADER II (1994 р.) і LEADER+ (2000—2006 рр.)) слугувало ефективним і популярним стимулом сільського розвитку, не втрачаючи гнучкості (Pollermann et al., 2020).

Третій етап (початок 2000-х років і дотепер): за сільським середовищем закріплюється статус «соціальної конструкції». Отже, сільська територія переходить від «опори соціальних і функціональних відносин до агента соціальної трансформації» і розглядається як окремий ресурс і головний гравець економічного розвитку, а не простір або рамка соціальної діяльності. Водночас це спосіб пристосування до глобалізації і результат процесу, в якому гравці досягають інституційних домовленостей відносно використання цінностей конкретних ресурсів або навіть їх створення. Активізується роль LEADER+ за трьома напрямками: 1) підтримка інтегрованих пілотних територіальних стратегій сільського розвитку, заснованих на висхідному підході й горизонтальній співпраці; 2) підтримка міжтериторіального і транснаціонального співробітництва; 3) створення мережі сільських районів ЄС, бенефіціарів і небенефіціарів ініціативи LEADER+, а також усього населення, яке забезпечує процес розвитку сільської місцевості. Програма LEADER+ продовжує розширюватися географічно, розповсюджуючись не лише в селах, але й у містах, залучаючи до майбутнього розвитку сільських територій місцеві групи дій (LAG⁴), за участю яких забезпечується партнерство між державним, приватним і громадянським секторами. Більшість науковців продовжують розглядати програму LEADER як особливо амбітну ініціативу розвитку сільських територій, як щось більше, ніж просто програма розвитку сільських територій. Дехто розглядає її як соціальний інструмент для посилення участі, сприяння місцевому самоврядуванню і навіть як можливість структурувати новий соціальний порядок через зміну

⁴ LAG (фр. Liaison entre activités de développement de l'économie rurale) — зв'язки між видами діяльності з розвитку сільського господарства. Це набір державних і приватних партнерів, які визначають спільну стратегію та низку інноваційних дій для розвитку сільської місцевості з місцевим виміром (менше 100 тис. жителів).

владних відносин у сільській місцевості (Paradopolou, Hasanagas, Harvey, 2011; Pollermann et al., 2020).

Таким чином, на першому етапі сільська місцевість сприймалась як певний образ, на другому — як територія і на третьому — як соціальне будівництво, що в результаті дозволило сформувавши концепцію адаптації даного підходу до інституційного вирішення сільських проблем і напрямів підтримки територій. Поступовість розвитку сільських територій додала до визначення їх сутності цілу низку пріоритетів, таких, зокрема, як територіальна згуртованість, інституційна співпраця, соціальна згода, екологічна стійкість, що гарантують сільському середовищу придатність до проживання і дбайливе ставлення до навколишнього природного середовища. З метою підтримки сільського середовища об'єдналися дві політики ЄС: аграрна (САП ЄС) і регіональна, а отже, еволюція політики сільського розвитку здійснювалася на стику галузевої і територіальної політики. Причому через САП ЄС визначалися найактуальніші проблеми поточної ситуації у сільській місцевості з урахуванням потенційних функцій, які реалізуються на сільських територіях, а саме: біорізноманіття і землекористування; культури, традицій і символіки; соціальної; найкращої господарської практики, збереження моделі розвитку тощо.

Важливими «союзниками» у створенні однорідного (гомогенізованого) сільського середовища виступають сільське господарство і харчова промисловість, через інтеграцію яких забезпечуються економічні досягнення політики сільського розвитку: ефективність, економічна стійкість, конкурентоспроможність, екологічність, професійний менеджмент тощо. За умовами міжсекторального підходу йде процес глибокої переоцінки можливостей сільського середовища, спрямований на якість життя і добробут сільського населення, що відображено в політичних рішеннях ЄС. У сфері розвитку сільських територій відбулись інтенсивні концептуальні зміни, джерела яких закладено в основних засадах регіональної політики. Включення з 2007 р. цієї політики до САП ЄС знаменує початок домінування сільського господарства в концепції розвитку сільських територій. На основі попередніх реформ, починаючи з реформи Мак Шеррі (1999 р.), існувало три моделі розвитку сільської місцевості: 1) ліберально-ринкова, що наголошувала на скороченні субсидій фермерам; 2) протекціоністська, яка виправдовувала субсидії; 3) багатофункціонального сільського господарства. Отже, ЄС обрав аграрний підхід для формування сільської політики (від продуктивного до постпродуктивного) (Gallardo-Cobos, 2010).

У аграрному контексті політика сільського розвитку еволюціонувала від зосередження зусиль на структурних проблемах аграрного сектору до реалізації багатьох ролей, які сільське господарство виконує в суспільстві, тобто відбувався процес трансформації з галузевого значення до територіального. В основу такої методики покладено екзогенну модель управління, яка співіснує з динамікою ендогенного розвитку (територія сприймається як спільний і об'єднувальний елемент). Мотивувальним чинником зов-

нішнього контексту політики сільського розвитку, як зазначають М. Пелуча і В. Кветон (Pelucha, Kveton, 2017), є неминуча загроза екологічних проблем, спричинених кліматичними змінами й економічною нестабільністю. Отже, додається можливість стимулювання «зеленої» та низьковуглецевої економіки і «зеленого» зростання. Протягом свого становлення політика сільського розвитку була націлена на конкретні можливості сільської місцевості, за одночасного врахування особливостей сусідніх територій, що забезпечує так званий просторовий масштаб при аналізі й оцінюванні їх потенційних переваг. Розвиток сільських територій на засадах взаємодоповнення частково нівелює розбіжності між селом і містом, орієнтує на місцеві потреби, сприяє більшій свободі вибору програмних інструментів сільського розвитку кожної країни ЄС. Цілеспрямований і орієнтований на місцеві результати підхід, тобто принцип субсидіарності, було закладено в реформах САП ЄС після 2020 р., що робить правила ЄС для країн-членів менш обмеженими (Camaioni et al., 2019). Цілі «просторово орієнтованої» політики сільського розвитку формуються виходячи з точки зору поєднання географічних, галузевих і соціально-економічних атрибутів, які визначають характер сільської місцевості (Crescenzi, Giua, 2014).

На прикладі Румунії у період її підготовки до вступу в ЄС чітко простежується процес дотримання правових і керівних принципів загальної політики сільського розвитку ЄС з одночасним урахуванням чотирьох власних пріоритетів країни, зокрема, таких: 1) доступ до ринку і конкурентоспроможність переробленої сільськогосподарської продукції; 2) удосконалення інфраструктури для розвитку сільських територій і сільського господарства; 3) розвиток сільської економіки; 4) розвиток людських ресурсів. Відповідно до програми заходів із сільського розвитку, кожен з пріоритетів було поділено на конкретні дії для досягнення цілей щодо вступу країни в ЄС, які відображені в Національній програмі розвитку сільських територій на 2007—2023 роки і Національній програмі розвитку сільських територій на 2014—2020 роки, що також стало частиною реформи, ініційованої ЄС у рамках програми «Європа 2020», спрямованої на «розумну, сталу та інклюзивну економіку». Завдяки різним програмам з адаптації до вимог ЄС Румунії вдалося в основному досягти європейських стандартів. При цьому вважається, що найефективнішою стала програма SAPARD⁵, яка мала високий ступінь засвоєння серед сільського населення і завдяки своїм заходам сприяла підвищенню конкурентоспроможності румунського сільського розвитку (Sandu, 2014). Аналогічні програми із зміцнення сільської економіки було запроваджено в усіх країнах ЄС з урахуванням специфічних відмінностей у природно-кліматичних та інституційних умовах, доступі до капіталу та інноваційних технологій, а також підприємницького хисту. При

---

⁵ SAPARD (Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development) — спеціальна передвступна програма для сільського господарства та розвитку села, започаткована постановою Ради міністрів ЄС у 1999 р. щодо збільшення передвступної фінансової допомоги на період 2000—2006 рр.

цьому ключове завдання полягало в досягненні максимальної згуртованості між країнами, особливо між тими, де відмічався великий рівень залежності від сільського господарства (в основному це країни Східної Європи) (Smit et al., 2015). У процесі закладання основних засад політики сільського розвитку однією з ключових рис, яка надавала поштовху для її реалізації, була передача знань та інновацій. У наукових працях європейських дослідників доведено позитивний кореляційний зв'язок між зайнятістю сільського населення в переробній промисловості й окремими показниками, які характеризують витрати на науку та інноваційні перетворення в сільській економіці (Bonfiglio et al., 2017). Серед не менш важливих чинників підвищення життєстійкості сільських територій і повернення населення в сільські локації зазначають агропідприємства і сільськогосподарські кооперативи. Саме вони здатні формувати високий рівень мотивації через диверсифікацію і розвиток несільськогосподарської діяльності й біоенергетики, модернізацію фермерських господарств, комунікацію з сільськогосподарськими дорадчими службами, а також упровадження схем LFA⁶ для території з обмеженими природними можливостями (Zasada, Piore, 2015).

При закладанні концептуального підґрунтя політики сільського розвитку враховувався факт існуючих відмінностей у конкретних проявах поведінки фермерів та їхніх поглядах на спільне історичне походження, політичну, економічну, культурну, соціальну й освітню систему, яка складалася протягом 1970-х років. Такі відмінності (на прикладі трьох країн Західних Балкан) привели до необхідності адаптації політики сільського розвитку до потреб і уявлень бенефіціарів (Stojcheska et al., 2016). У програмному періоді 2007—2013 рр. у ЄС було закладено спільну систему моніторингу й оцінювання заходів з розвитку сільських територій у відповідь на виклики, з якими вони стикались у попередні програмні періоди. За результатами порівняльного аналізу чотирьох типових моделей розвитку — конкурентоспроможності, навколишнього природного середовища (екології), життєздатності сільських територій і рівності видатків — виявилися регіональні особливості, а отже, визначилися регіональні пріоритети і тенденції розвитку на основі базових індикаторів для NUTS на рівні 0—3 (від рівня країни до рівня району). Доведено пріоритетність бюджетних асигнувань у сферу охорони довкілля (особливо для NUTS2), орієнтація на конкурентоспроможність, а саме на економічний розвиток первинного сектору («перший стовп»). Подальше і послідовне використання основних індикаторів за вказаними групами слугує досягненню цілей САП ЄС у майбутньому (Uthes, Li, Kelly, 2017). При цьому в ЄС загальновизнаним підходом є доведення отриманих результатів теоретично-методичних і прикладних досліджень безпосередньо до фермерів. Рівень поінформованості фермерів, обізнаності й доступності щодо підтримки політики сільського розвитку має бути достатнім у кожній відповідній країні — члені ЄС.

⁶ LFA (Less Favoured Areas) — менш сприятливі території.

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «СЕЛО», «СІЛЬСЬКА ТЕРИТОРІЯ» І «СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК»: ЗАГАЛЬНЕ Й ОСОБЛИВЕ

Незважаючи на численні спроби теоретиків і практиків, у сучасній зарубіжній і вітчизняній науковій літературі так і не сформульовано універсального визначення понять «село» і «сільська територія». Проблема полягає і у визначенні масштабів діяльності сільських територій, і у їх внутрішньому різноманітті, яке змінюється під впливом часу. З огляду на це, як правило, застосовуються інтуїтивна і об'єктивна оцінки, або біполярний підхід до термінології. Об'єднувальними рисами села і сільської території є територіальний, просторовий, економічний, соціальний, культурний і морфологічний виміри, у кожному з яких відбувається значна диференціація. Унаслідок розгалуженості функцій поняття села і сільської території не є тотожними. Село — це поселенська одиниця і форма розселення, яка залишається в дихотомії з поняттям міста. Поняття сільської місцевості або території має ширший зміст, ніж поняття села. Так, сільська місцевість складається з сільськогосподарських і лісових угідь, цінних природних і водних ресурсів, транспортних шляхів, а також територій, які не призначено для сільськогосподарських потреб, сільських населених пунктів, фермерських будинків і господарських будівель, підприємств різних галузей тощо. Сільська місцевість у кожній країні становить більшу площу території, на якій проживає значна частина населення і здійснюються несільськогосподарські форми господарювання, розвиваються промисловість, сфера послуг, функціонують різні державні й соціальні установи.

У якості основних критеріїв, які відокремлюють сільську місцевість від міста, у ЄС використовують такі, як густина населення й частка населення, що проживає в сільській місцевості. Згідно з рішенням Ради ЄС (лютий, 2006 р.), сільськими територіями вважаються ті, де частка сільського населення перевищує 50 %, або на яких проживає менше ніж 150 осіб на 1 км². Критерій густоти населення використовується для розмежування сільських територій у понад 10 європейських країнах. За даними ОЕСР, у більшості країн — членів ЄС сільська місцевість займає близько 90 % і постійно зазнає функціональних змін. Зокрема, послаблення сільськогосподарської функції приводить до деаграризації, виникнення нових споживчих несільськогосподарських функцій сільських територій, таких як сервісні, туристичні, рекреаційні, екологічні та ін., де створюються додана вартість, робочі місця, умови для гармонійного розвитку сільського населення. Політика ЄС щодо сільських територій на кожному етапі трансформаційних змін зберігає свою спадкоємність раніше реалізованих програм.

У ЄС сільська місцевість постійно трансформується. Так, зростання продуктивності в сільському господарстві спричиняє просторові ефекти і впливає на зміни соціально-професійної структури населення. Сільський простір як ресурс інтенсивніше використовується місцевими жителями, підприємцями і туристами: відбувається заліснення земель, пустирі ж пе-

ретворюються на суспільну власність екологічного характеру. В сільській місцевості формуються нові соціальні й професійні групи, реалізуються агроекологічні програми для покращення стану довкілля і сільської місцевості, активізується культурний потенціал (Kiryłuk-Dryjska, Beba, Poczta, 2020). Характерною рисою початку європейської інтеграції були бідні сільські регіони із слабкими економічними показниками і негативним розвитком населення. І хоча для значних частин Західної Європи в довгостроковій перспективі не менш актуальною залишається проблема скорочення населення, майбутні підходи до регіонального розвитку охоплюють такі стратегічні напрями, як соціальні інновації і встановлення довіри задля досягнення параметрів добробуту. Зусилля з мобілізації інноваційних складових є результатом комплексного соціального підходу, який має сприяти зміні наративу для сільських регіонів з фокусуванням на політиці зростання, тісних міжрегіональних взаємозв'язках між місцевим населенням з урахуванням його потреб (Dax, Fischer, 2018). Реформи ЄС, які були спрямовані на утримання населення в сільській місцевості, збереження моделі сімейного фермерства і одночасно природного середовища, на захист біорізноманіття, відновлення сільськогосподарських земель, слугували, з огляду на концепцію сталого розвитку, формуванню нової політики сільського розвитку на засадах сталості й чіткому визначенню цього терміна.

Метою сталого розвитку сільських територій є підтримання правильного балансу між спеціальними завданнями інституцій ЄС, такими, зокрема, як підвищення конкурентоспроможності певної територіальної системи, включаючи можливість збільшення зайнятості, й довгостроковими цілями (формування соціальної, економічної і екологічної цілісності території). Незважаючи на відсутність «глобального» визначення, серед учених існує консенсус щодо розгляду сільського середовища як одного з фундаментальних елементів, які формують соціальний і економічний хребет європейської території і визначають її ландшафт (Adamowicz, Zwolińska-Ligaj, 2018; Gallardo-Cobos, 2010; Sandu, 2014). Водночас у ЄС остаточно не розроблено визначення сільських територій, яке б мало стати не лише основою теоретичного аналізу, але й відправною точкою для формування цілісної концепції їх розвитку. Так, наприклад, у Програмі розвитку сільських територій Польщі на 2014—2020 роки, підготовленій ЄК і Міністерством сільського господарства та розвитку сільських територій Польщі, представлено таке спрощене визначення: «сільські території — це території, розташовані за межами адміністративних кордонів міста, тобто сільські комуни або сільські частини міської-сільських комун» (Michalcewicz-Kaniowska, Zajdel, 2019). Р. Крезенці та М. Гіа (Crescenzi, Giua, 2014) вважають політику сільського розвитку «просторово орієнтованою», цілі якої визначаються з точки зору поєднання географічних, галузевих і соціально-економічних атрибутів, які характерні для сільської місцевості. Автори підкреслюють щільність зв'язку між регіональним зростанням і всіма ключовими політиками (САП ЄС і політикою сільського розвитку), на які припадає майже 90 % загальних витрат ЄС. Важли-

вість різних політик полягає в їх інституційному забезпеченні основних напрямів і аналізі індикаторів сільського розвитку на засадах сталості. Як правило, така інформація ґрунтується на виборці даних про динаміку зростання регіональних ВВП, економічні й соціально-економічні умови і витрати на регіональний розвиток і розвиток сільських територій та САП ЄС. Найважливішу роль при цьому відіграють інституційні елементи, а також наявність «підтримувальних інституцій» на наднаціональному рівні з точки зору контролю за інфляцією, довіри, відкритості, відсутності корупційних практик, ступеня відкритості економіки. Автори зазначають, що там, де інституційний контекст є слабким, місцеві лобі можуть формувати потужні коаліції проти зростання, визначення місцевих потреб, а планування і реалізація висхідних заходів можуть бути проблематичними. Як наслідок, необхідно ретельно оцінити оптимальне поєднання висхідних і низхідних заходів відповідно до умов різних країн і регіонів ЄС.

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Політика сільського розвитку в останнє десятиріччя інтенсивно еволюціонує. На інституційному рівні систематично відбуваються порівняльний аналіз переваг і недоліків різних заходів, оцінка впливу законодавства на покращення нової політики, зміни в законах з метою вирішення подібних для регіонів ЄС проблем, які виникають у зв'язку з різними агроекологічними схемами. Агровиробнича спеціалізація регіонів позначається на формуванні найкращих практик і програм сільського розвитку. Чинні закони мають забезпечувати прозорість витрачання коштів на «перший стовп» САП ЄС, оскільки ця політика є найдорожчою і наймасштабнішою спільною політикою ЄС і справляє прямий вплив на землекористування. Водночас витрати на політику сільського розвитку як «другого стовпа» САП ЄС (без національного співфінансування) за 2014—2020 рр. склали 99,587 млрд євро. Використання таких коштів спрямовано на підвищення конкурентоспроможності сільського і лісового господарства, надання суспільних благ, покращення навколишнього середовища й умов для створення активних і привабливих сільських територій (Комісія ЄС, Регламент Ради (ЄС) № 1698/2005b, ст. 4 і № 1305/2013b, ст. 4). Як «другий стовп» САП ЄС політику сільського розвитку було затверджено у 2000 р., і з позиції інституційного забезпечення кожна програма сільського розвитку (ПСР) охоплює семирічний період. Цілі політики залишаються майже незмінними, коригується лише комплекс заходів і механізми фінансування. На країни ЄС накладаються певні зобов'язання, зокрема, такі: подавати перед реалізацією і оприлюдненням перед громадськістю свої ПСР, складені з великої кількості заходів, до Комісії ЄС (Регламенти Ради (ЄС) № 1257/1999a, ст. 41; № 1698/2005b ст. 18 і 76; № 1305/2013b ст. 10); контролювати використання коштів і оцінювати наслідки наданої підтримки (Регламенти Ради

(ЄС) № 1257/1999a ст. 49 і 1260/1999b ст. 40—43; № 1698/2005b ст. 84; № 1303/2013a ст. 55 і 56; № 1305/2013b ст. 66). Оцінки проводяться на певних етапах реалізації ПСР — попередньому, проміжному і фактичному — відповідно до стандартизованого процесу, який регулюється Загальною системою моніторингу й оцінки (СМЕФ⁷). Оцінювачі повинні бути незалежними від упровадження, управління і фінансування програм (Регламенти Ради (ЄС) № 1260/1999b ст. 43; № 1698/2005b ст. 84; № 1303/2013a ст. 54). СМЕФ включає набір загальних оціночних питань для кожного заходу і перелік загальних горизонтальних питань для всієї програми. За рекомендацією СМЕФ здійснюється оцінка впливу довгострокових заходів на результати виконання програми і ефективність самої програми для громадськості (Регламенти Ради (ЄС) № 1260/1999b ст. 40; № 1698/2005b ст. 84; № 1303/2013a ст. 54) (Andersson, Höjgård, Rabinowicz, 2017). Отже, існуючий інституційний підхід до формування і реалізації політики сільського розвитку в ЄС — це стандартизований процес моніторингу, оцінювання, рекомендацій щодо оптимізації ПСР, який є сприятливим для всіх країн-членів з точки зору ухвалення правильних рішень і поширення позитивного досвіду, надання інформації щодо змін у політиці, залучення інвестицій у розвиток потенціалу регіонів з урахуванням місцевих умов. Метою нормативно-правових актів є розробка ефективних, комплексних програм розвитку сільських територій і консолідованих джерел їх фінансування, а також надання політиці розвитку сільських територій характеру, який відповідав би сутності сталого розвитку (Adamowicz, Zwolicka-Ligaj, 2018). Інституційна складова політики сільського розвитку підсилена та реалізується відповідно до Регламенту (ЄС) № 1305/2013 Європейського Парламенту та Ради від 17.12. 2013 р. «Про підтримку розвитку сільських територій Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільських територій (EAFRD) та про скасування Регламенту Ради (ЄС) № 1698/2005 й фінансову підтримку розвитку зі структурних фондів ЄС: Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій (EAFRD), Європейського соціального фонду (ESF), Європейського фонду орієнтації та гарантування сільського господарства (EAGGF)»⁸.

⁷ СМЕФ (Common Monitoring and Evaluation Framework) — загальна структура моніторингу і оцінки, яка встановлює перелік показників, що використовуються для оцінювання ефективності САП ЄС (2014—2022 pp.).

⁸ Regulation (EU) No 1305/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Council Regulation (EC) No 1698/2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32013R1305>

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Оцінка політики сільського розвитку значною мірою залежить від залучення до реалізації ПСР місцевих громад, діяльність яких ґрунтується на творчих можливостях і потенційних ініціативах. Пошук інновацій лежить у основі європейської політики сільського розвитку і є невід'ємною частиною стратегії «Європа 2020». Зміст інновацій у контексті сільського розвитку дещо ширший порівняно з підвищенням економічної ефективності підприємства. Значна роль у інноваційному сільському розвитку відводиться людині (особі, фірмі чи організації), а зміст ґрунтується на основних принципах, які випливають з минулого досвіду, і на соціально-економічних заходах у сільській місцевості, де домінують малі й середні підприємства, а громади прагнуть до ендогенного розвитку за принципом «знизу догори». Центральне місце в наданні основного пакета допомоги на розвиток сільських територій відводиться Європейському сільськогосподарському фонду розвитку сільських територій (EAFRD⁹) (Courtney, Powell, 2020).

Досвід успішної модернізації політики сільського розвитку говорить про важливість соціального контексту, що досягається за рахунок нововведень при вирішенні різного роду соціальних проблем і суперечностей (умов праці, навколишнього середовища, освіти, охорони здоров'я тощо). У межах даного підходу використовується категорія «соціальна інновація» як процес здійснення змін на користь зміцнення громадянського суспільства, переходу системи від одного стану до іншого, перетворення нововведень на соціокультурні норми і зразки. У ЄС у системі класифікації використовують п'ять видів соціальних інновацій, зокрема, таких: *продуктові інновації* спрямовуються на стимулювання і поширення інноваційних продуктів з урахуванням місцевих атрибутів. Розробка і вдосконалення нових продуктів або послуг зміцнюють місцеві ринки і збільшують вартість місцевої ресурсної бази, підвищують конкурентоспроможність регіону; *процесні інновації* забезпечують активну участь громад у плануванні й розвитку села, сприяють покращенню ділової репутації громади і локальній співпраці; *організаційні інновації* передбачають зміни в персоналі й системах управління, стимулювання ініціативи громад щодо розширення асортименту послуг, створення стійких партнерств, формування рушійної сили для нових ініціатив; *вхідні інновації* (інновації «входів») засновуються на неоендогенній теорії розвитку з акцентом на цінностях місцевих ресурсів, збереженні природи, розвитку туризму, використанні спадщини, примноженні людського і соціального капіталу. Відновлення і покращення природного потенціалу залишаються однією з ключових цілей політики сільського розвитку. Але, поряд із створенням пе-

⁹ EAFRD (European Agricultural Fund for Rural Development) — інструмент фінансування «другого стовпа» САП ЄС, який призначений для зміцнення «першого стовпа» підтримки доходів і ринкових заходів через зміцнення соціальної, екологічної та економічної стійкості сільських територій.

реваг для довкілля і біорізноманіття, природний капітал є важливим територіальним активом і основою для генерування соціально-економічних ефектів забезпечення екологічної конкурентоспроможності й життєздатності сільських територій; *ринкові інновації* націлюються на розвиток громадських ініціатив, пов'язаних з освоєнням нових ринків з метою подолання існуючих меж між селом і містом. Дослідження сільських громад засвідчили, що ці об'єднання стають інноваційними за умов, коли мають необхідний простір і повноваження для дій. Цінність соціальних інновацій підсилює економічну модель сільського розвитку (Bosworth et al., 2016; Zasada et al., 2018).

Змістовно наповнює концепцію розвитку сільських територій сфера сільського туризму, яка з'явилась як доповнення до сільськогосподарської діяльності й виходить за рамки виробництва продуктів харчування. У документах ЄК і наукових дослідженнях сільський туризм зазначається як багатообіцяючий потенціал для майбутнього сільського суспільства, засіб пом'якшення депопуляції сільських територій і створення додаткових доходів для фермерів, диверсифікації економіки й контакту між міським і сільським населенням, збереження культурних цінностей і традицій (Tirado-Ballesteros, Hernández, 2017). Розвинутий сільський туризм створює значний економічний, культурний і екологічний вплив на політику сільського розвитку.

Крім того, інноваційною складовою політики сільського розвитку деякі європейські дослідники доказово вважають такі екологічні об'єкти, як ландшафти. Ландшафтна концепція зорієнтована на задоволення низки вимог САП ЄС, а також деяких потреб політики просторового планування і пропонує зв'язок між багатьма галузевими політиками. Потреба в новій ландшафтній моделі виникла у зв'язку з тим, що Програма розвитку сільських територій на 2007—2013 рр. виявилася неефективною і не дуже обґрунтованою з точки зору заходів, спрямованих на збереження сільськогосподарських угідь і реалізації ландшафтних функцій, таких, зокрема, як збереження сільських територій, передача ідентичності місць, підтримка біорізноманіття, естетична, культурна і рекреаційна цінності. Зазначені особливості ландшафтів відповідають політичним цілям регіону і мають відповідні індикатори виміру, що методологічно і методично розкрито вченими на прикладі одного з регіонів Італії (Gottero, Cassatella, 2017).

Таким чином, формування європейської стратегії, спрямованої на активізацію інноваційності політики сільського розвитку, набуває важливого значення для досягнення сталого зростання, тим самим дозволяючи її суб'єктам вносити зміни, покращувати оцінку і підвищувати конкурентоспроможність сільських територій.

НОВІ ГОРИЗОНТИ ПОЛІТИКИ СІЛЬСЬКОГО РОЗВИТКУ

Сільські території ЄС стикаються із специфічним переліком викликів, включаючи демографічні зміни, високий ризик бідності й відсутність доступу до суспільних благ. Разом з тим саме сільська місцевість не втрачає своєї привабливості й зберігає широкий спектр якісних характеристик: від краси природи до сили громад. Сучасне бачення перспектив політики сільського розвитку є результатом нових політичних реалій і активізації процесів загальнопланетарного характеру: глобалізації, трансферу інновацій, інтелектуалізації та інклюзивності суспільства. На рівні ЄС визначають конкретні проблеми, що перешкоджають досягненню ЦСР (табл. 1).

Нова САП ЄС на період 2023—2027 рр. підтримуватиме життєдіяльність і економічні функції сільських територій, використовуючи частину бюджету на програми сільського розвитку в межах «другого стовпа».

Довгострокові дії САП ЄС у напрямі сталого розвитку сільських територій передбачають реалізацію трьох цілей: 1) сприяння конкурентоспроможності сільського і лісового господарства; 2) забезпечення сталого управління природними ресурсами й кліматичними діями; 3) досягнення збалансованого територіального розвитку між сільським господарством і громадами, що забезпечуватиме підтримку зайнятості на сільських територіях. Відповідно до стратегічних планів САП ЄС на 2023—2027 рр., із загального бюджету САП ЄС (264,0 млрд євро) більше ніж 65,9 млрд євро, або 25 % аграрного бюджету, направлятимуться на сільський розвиток, при цьому значною залишиться підтримка агровиробництва (прямі виплати фермерам), яка складатиме 189,0 млрд євро, або 72 % усіх витрат у рамках аграрної політики, 8,9 млрд євро, або 3 %, витратитимуться на секторальний розвиток (рис.).

Внесок САП ЄС у досягнення цілей політики сільського розвитку продовжує підтримуватися за рахунок Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій, бюджет якого на період 2021—2027 рр. становить 95,5 млрд євро, у тому числі 8,1 млрд євро — на програму «відновлення наступного покоління» для подолання викликів, пов'язаних з пандемією COVID-19¹⁰. Водночас на період 2023—2027 рр., який збігається з періодом реформування САП ЄС, кошти фонду, що надходять із загального бюджету ЄС, розподіляються за відповідними статтями витрат так: найбільші витрати передбачаються на навколишнє середовище, боротьбу із змінами клімату і добробут тварин — 30,5 %; на такі заходи, як залучення інвестицій; відновлення і підтримка територій з природними обмеженнями; розвиток кооперативної співпраці, — відповідно, 28,8, 17,2 і 10,2 % загальних витрат фонду (табл. 2).

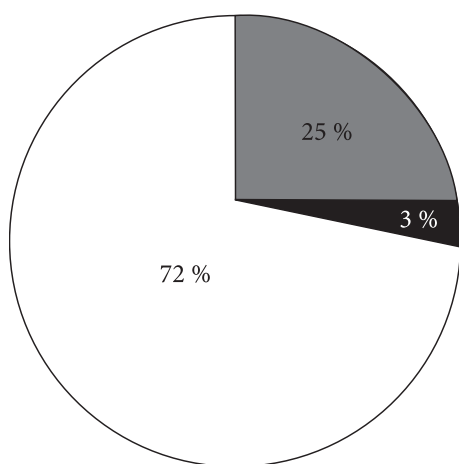
¹⁰ Agricultural and rural development. Rural development. *European Commission*. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_en (дата звернення: 08.04.2024).

В основі надання підтримки розвитку сільської місцевості з боку EAFRD закладено шість пріоритетів сільського розвитку, кожен з яких містить конкретні цільові сфери, окреслює програмні заходи й відповідне фінансове забезпечення (табл. 3). При розробці програм розвитку сільських регіонів кожна країна — член ЄС має розглянути принаймні чотири з них.

Таблиця 1. Характеристика основних проблем сільського розвитку ЄС в умовах трансформаційних змін і відповідності ЦСР

Проблеми розвитку сільських територій	Характерні ознаки
Економічний розвиток	У 2018 р. середній ВВП на душу населення в сільській місцевості становив лише 3/4 від середнього по ЄС
Доступ до сфери послуг та інфраструктури	Середня дорожня відстань до основних послуг є набагато коротшою в міських районах, ніж у сільській місцевості. Наприклад, у місті середня відстань дороги до найближчого лікаря становить 3,5 км, а у віддалених сільських районах — майже 21,5 км. Лише 60 % домогосподарств у сільській місцевості мають доступ до швидкого широкопasmового зв'язку (>30 Мбіт/с), порівняно з 86 % населення ЄС у цілому
Рівень зайнятості	На рівні ЄС зайнятість у сільській місцевості є вищою, ніж у містах. З 2012 р. рівень зайнятості в сільській місцевості для людей віком 20—64 роки зріс по всьому ЄС з 68 до 73 %. Проте загальна кількість зайнятих не зросла, що свідчить про те, що її зростання пов'язане із зменшенням чисельності активного сільського населення. Сільські й віддалені райони мають найнижчу частку населення ЄС у вікових групах до 50 років
Гендерний розрив у зайнятості	В ЄС у 2019 р. рівень зайнятості в сільській місцевості становив 67 % для жінок і 80 % для чоловіків, що означає гендерний розрив у зайнятості в 13 в. п. Для порівняння: рівень зайнятості жителів міста (людей віком 20—64 роки) становив 68 % для жінок і 78 % для чоловіків, що означає гендерний розрив у зайнятості на 10 в. п.
Цифрові навички	В ЄС у 2019 р. частка сільських жителів, які мають принаймні базові цифрові навички, була на 14 в. п. нижчою, ніж міських (48 проти 62 %)
Освіта й навички	Частка населення віком 25—64 роки в сільській місцевості з вищою освітою зросла з 18 % у 2012 р. до 22 % у 2019 р. Незважаючи на загальне збільшення частки людей з вищою освітою в сільській місцевості, зростання було вищим у містах. У результаті розрив між селом і містом збільшився з 17 в. п. у 2012 р. до 19 в. п. у 2019 р.

Джерело: складено авторами за: Rural Europe. Eurostat statistics explained. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Rural_Europe (дата звернення: 04.04.2023).

Структура фінансових асигнувань з бюджету САП ЄС у 2023—2027 рр.

Джерело: побудовано авторами за: Common agricultural policy funds. European Commission. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds_en#eafrd (дата звернення: 24.03.2024).

- Прямі виплати фермерам
- Секторальний розвиток
- Сільський розвиток

У перспективному періоді актуальним залишається підхід LEADER, який символізує згуртованість між фермерами, підприємствами, місцевими громадами щодо створення локальних груп (LAG), які розробляють власні стратегії місцевого розвитку і розпоряджаються відповідними власними бюджетами. За сучасних умов групи LEADER керують десятками ти-

Таблиця 2. Розподіл EAFRD відповідно до Регламенту ЄС 2021/2115* на період 2023—2027 рр., млн євро

Статті витрат	Бюджет ЄС	Співфінансування на рівні країн — членів ЄС	Загальні витрати	Структура витрат, %
Навколишнє середовище / клімат / добробут тварин (ст. 70) (AECC — Environmental / climate / animal welfare)	20 290,0	12 922,4	33 212,4	30,5
Інвестиції (ст. 73 і 74) (INV — Investments)	18 433,1	12 945,8	31 378,9	28,8
Території з природними обмеженнями (ст. 71) (ANC — Areas with natural constraints)	10 598,3	8 117,9	18 716,2	17,2
Співпраця (ст. 77) (COOP — Cooperation)	7 033,8	4 126,0	11 159,8	10,2
Розвиток фермерських господарств і стартапів (ст. 75) (INSTAL — Setting up of farmers and startups)	3 411,8	1 763,1	5 174,9	4,7
Інструменти управління ризиками (ст. 76) (RISK — Risk management tools)	2 731,8	1 859,7	4 591,5	4,2
Знання та інформація (ст. 78) (KNOW — Knowledge and information)	1 134,1	939,2	2 073,3	1,9
Технічна допомога	1 864,6	0,0	1 864,6	1,7

Закінчення табл. 2

Статті витрат	Бюджет ЄС	Співфінансування на рівні країн — членів ЄС	Загальні витрати	Структура витрат, %
Території з особливими умовами (ст. 72) (ASD — Areas with specific disadvantages)	501,3	329,2	830,5	0,8
Загальні витрати з EAFRD, разом	65 998,8	43 003,3	109 002,1	100,0

* Regulation (EU) 2021/2115 of the European Parliament and of the Council of 2 December 2021 establishing rules on support for strategic plans to be drawn up by Member States under the common agricultural policy (CAP Strategic Plans) and financed by the European Agricultural Guarantee Fund (EAGF) and by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) and repealing Regulations (EU) No 1305/2013 and (EU) No 1307/2013. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R2115>

Джерело: складено авторами за: Approved 28 CAP Strategic Plans (2023—2027). 100 p. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/7b3a0485-c335-4e1b-a53a-9fe3733ca48f_en?filename=approved-28-cap-strategic-plans-2023-27.pdf

Таблиця 3. Пріоритети програм сільського розвитку в країнах — членах ЄС

Основні пріоритети	Цільові сфери
Передача знань та інновацій	Сприяння інноваціям, співпраці й розвитку базових знань у сільській місцевості Зміцнення зв'язків між сільським господарством, виробництвом продуктів харчування і лісовим господарством, дослідженнями та інноваціями Сприяння навчанню протягом життя і професійному навчанню в сільськогосподарському й лісовому секторах
Життєдіяльність і конкурентоспроможність ферми	Забезпечення економічної ефективності ферм і сприяння їх реструктуризації і модернізації Сприяння вступу в сільськогосподарський сектор достатньо кваліфікованих фермерів і оновлення поколінь
Організація харчового ланцюга та управління ризиками	Підвищення конкурентоспроможності первинних виробників шляхом кращої інтеграції у агропродовольчий ланцюг Управління ризиками
Відновлення, збереження і покращення екосистем	Відновлення, збереження і збільшення різноманіття Покращення управління водними ресурсами Запобігання ерозії ґрунту і покращення управління ґрунтом

Основні пріоритети	Цільові сфери
Ресурсоефективна економіка, стійка до змін клімату	Підвищення ефективності використання води в сільському господарстві Підвищення ефективності використання енергії у сільському господарстві й харчовій промисловості Сприяння постачанню і використанню відновлюваних джерел енергії Зменшення викидів парникових газів і аміаку в сільському господарстві Сприяння збереженню і поглинанню вуглецю в сільському і лісовому господарстві
Соціальна інтеграція і економічний розвиток	Сприяння диверсифікації, створенню й розвитку малих підприємств, формуванню робочих місць Сприяння місцевому розвитку в сільській місцевості Підвищення доступності, використання та якості інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у сільській місцевості

Джерело: побудовано авторами за: Connecting Rural Europe. Priority & Focus Area Summaries. URL: https://ec.europa.eu/enrd/policy-in-action/rural-development-policy-figures/priority-focus-area-summaries_en.html (дата звернення: 23.03.2024).

сяч проєктів з економічними, соціальними, екологічними перевагами в сільській Європі.

Довгострокове бачення розвитку сільських регіонів ЄС з новими інструментами до 2040 р. закладено в Пактах щодо розвитку сільської місцевості й Планах дій ЄС у сільській місцевості. План дій включає 30 заходів, які реалізують 14 департаментів ЄК у тісній співпраці. У Плані дій дістали своє відображення такі напрями, як територіальна єдність і нові можливості для інноваційного бізнесу, доступ до якості робочих місць, просування нових і вдосконалення наявних навичок, кращий рівень інфраструктури на сільських територіях. Пропозиції щодо Пакту було схвалено на конференції Rural Pact 16 червня 2022 р. Rural Pact має забезпечувати спрямовану на виконання потреб і прагнень сільського населення співпрацю між органами державної влади, громадянським суспільством, бізнесом, академічною спільнотою і громадянами як на національному, так і на регіональному, місцевому й європейському рівнях¹¹. Отже, політика сільського розвитку, яка трансформується разом із САП ЄС, не передбачає однорідності державної політики кожної країни — члена ЄС, а, навпаки, наполягає на включенні різноманітності в єдність цілей, що підтверджує зміст гасла ЄС «Єдність у різноманітті» (In varietate concordia).

¹¹ Rural Pact Community Platform. URL: https://ruralpact.rural-vision.europa.eu/rural-pact_en (дата звернення: 23.03.2024).

ВИСНОВКИ

Розвиток сільських територій є «другим стовпом» САП ЄС, який зміцнює «перший стовп», забезпечуючи підтримку доходів фермерів, ринкові заходи і соціальну, екологічну й економічну стійкість сільського господарства в контексті ЦСР. На початку закладання інституційно-організаційних засад творення САП ЄС сільські регіони Європи характеризувалися слабкими економічними показниками і негативними тенденціями зайнятості населення в бік скорочення чисельності, а також були уражені процесами периферизації. Перспектива збезлюднення сільських територій спонукала до проведення реформ і трансформації САП ЄС у просторово-секторальну модель, яка одночасно підтримувала й затверджувала багатофункціональну роль сільського господарства і надавала поштовх політиці сільського розвитку. Майбутні підходи до розвитку регіонів ЄС виходили за рамки стратегій, спрямованих лише на економічне зростання, стимулюючи і активізуючи участь населення в розвитку сільського соціуму, впроваджуючи соціальні інновації і формуючи високий рівень довіри до громад як передумови для досягнення ефективних індикаторів добробуту.

Мобілізація зусиль ЄС на комплексності соціального переходу при здійсненні політики сільського розвитку стала результатом зміни наративу для сільських територій і посилення їх життєво важливої ролі в більш широкому сенсі: захисті навколишнього середовища, диверсифікації економічної діяльності, інвестуванні в несільськогосподарські види господарської діяльності, розвитку туризму, покращенні умов життя і побуту, розбудові культурно-соціальної сфери, що й формувало основний зміст стратегій сільського розвитку. При цьому наріжним каменем успішної реалізації політики сільського розвитку стали соціальні інновації, зорієнтовані на найтісніші зв'язки між регіонами ЄС і потреби місцевого населення.

Політика сільського розвитку спирається на взаємовигідне партнерство між учасниками її реалізації та інституціями як фундаментальними елементами гнучкої системи управління. Інституційна співпраця реалізується на основі відповідних регламентів ЄС. Крім того, через створену мережу сільського розвитку (European Network for Rural Development — ENRD), яка діє як центр інформації, підтримується ефективна реалізація програм сільського розвитку країн — членів ЄС через генерування й обмін знаннями, різні форми співпраці, що сприяє розвитку сільської Європи. У такий спосіб забезпечуються територіальна згуртованість, зближення села і міста, соціальне партнерство, інституційна співпраця, стійкість навколишнього середовища, що в комплексі гарантує сталість сільського середовища, придатного для проживання і збереження біорізноманіття, ландшафтів, ідентичності сільської місцевості.

За оцінками науковців, програми розвитку сільських територій на 2007—2013 рр. виявилися неефективними і не дуже обґрунтованими з точки зору заходів, спрямованих на збереження довкілля, сільськогоспо-

дарських угідь і ландшафтів, подолання відмінностей між містом і селом, тому в ЄС активізувалася соціальна і економічна позиція в переоцінці ролі сільських територій як сфери якості життя населення і розширенні функцій європейських сільських територій, що остаточно відобразилось у модернізованій САП ЄС 2023—2027 рр. Серед позитивної динаміки, яка сьогодні проявляється в політиці сільського розвитку, зазначимо таке: тісну взаємодію між селом і містом; широкий розвиток логістичних комунікацій на сільських територіях; поширення процесів цифровізації і знань; сучасне розуміння ролі й значення сільського середовища всім населенням; зміну характеру міграційних потоків; нові соціальні пріоритети щодо оцінки природних просторів; посилення вимог споживачів до здорового образу життя і безпеки продовольства; усунення неоднозначності екологічних і ландшафтних аспектів, необхідних для всіх галузевих заходів.

Оновлення процесу синтезу сільських територій країн — членів ЄС відбувається через різноманітність галузевої і територіальної функцій, кожна з яких не розглядається як альтернатива чи конкурент, а, навпаки, доповнює одна одну. Переоцінка значення сільських територій полягає в поширенні таких заходів з боку європейських інституцій, зокрема ЄК, які роблять сільську місцевість чутливішою до поточних і майбутніх викликів (таких, наприклад, як зміна клімату і оновлення поколінь), продовжуючи підтримку європейських фермерів у конкурентоспроможному сільсько-господарському секторі. Програми і дії з розвитку сільських територій до 2040 р. зроблять вагомий внесок у ключові пріоритети і стратегії ЄК, такі як Європейська зелена угода і довгострокове бачення політики сільського розвитку. Нову політику спрямовано на стимулювання стратегії співпраці між сільським і міським середовищем, що сприятиме необхідній синергії між обома групами з метою використання ендегенних і екзогенних ресурсів на шляху до сталого розвитку сільських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Sandu, A. (2014). Coordinates of the new EU rural development policy. *Calitatea*, 15(S1), 463-465. URL: <https://www.proquest.com/docview/1509436240?sourcetype=Scholarly%20Journals>
- Tirado-Ballesteros, J., Hernández, M. (2017). Assessing the impact of EU rural development programs on tourism. *Tourism Planning & Development*, 14(2), 149-166. <https://doi.org/10.1080/21568316.2016.1192059>
- Smit, M., van Leeuwen, E., Florax, R., de Groot, H. (2015). Rural development funding and agricultural labour productivity: A spatial analysis of the European Union at the NUTS2 level. *Ecological Indicators*. Vol. 59. P. 6—18. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.05.061>
- Pelucha, M., Kveton, V. (2017). The role of EU rural development policy in the neo-productivist agricultural paradigm. *Regional Studies*. Vol. 51. Iss. 12. P. 1860—1870. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1282608>
- Zasada, I., Piorr, A. (2015). The role of local framework conditions for the adoption of rural development policy: An example of diversification, tourism development and

- village renewal in Brandenburg, Germany. *Ecological Indicators*. Vol. 59. P. 82—93. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.02.002>
- Gallardo-Cobos, R. (2010). Rural development in the European Union: the concept and the policy. *Agronomía Colombiana*. Vol. 28. Iss. 3. P. 464—470. URL: https://www.researchgate.net/publication/262429999_Rural_development_in_the_European_Union_the_concept_and_the_policy
- Pollermann, K., Aubert, F., Berriet-Sollic, M., Laidin, C., Pham, H., Raue, P., Schnaut, G. (2020). LEADER as a European policy for rural development in a multilevel governance framework: A comparison of the implementation in France, Germany and Italy. *European Countryside*. Vol. 12. Iss. 2. P. 156—178. <https://doi.org/10.2478/euco-2020-0009>
- Papadopoulou, E., Hasanagas, N., Harvey, D. (2011). Analysis of rural development policy networks in Greece: Is LEADER really different? *Land Use Policy*. Vol. 28. Iss. 4. P. 663—673. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2010.11.005>
- Camaioni, B., Coderoni, S., Esposti, R., Pagliacci, F. (2019). Drivers and indicators of the EU rural development expenditure mix across space: Do neighbourhoods matter? *Ecological Indicators*. Vol. 106. 105505. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2019.105505>
- Crescenzi, R., Giua, M. (2014). The EU Cohesion policy in context: regional growth and the influence of agricultural and rural development policies. *LEQS paper*. No. 85. 56 p. URL: <https://aei.pitt.edu/93663/1/LEQSPaper85.pdf>
- Bonfiglio, A., Camaioni, B., Coderoni, S., Esposti, R., Pagliacci, F., Sotte, F. (2017). Are rural regions prioritizing knowledge transfer and innovation? Evidence from Rural Development Policy expenditure across the EU space. *Journal of Rural Studies*. Vol. 53. P. 78—87. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.05.005>
- Stojcheska, A., Kotevska, A., Bogdanov, N., Nikolić, A. (2016). How do farmers respond to rural development policy challenges? Evidence from Macedonia, Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Land Use Policy*. Vol. 59. P. 71—83. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.08.019>
- Uthes, S., Li, F., Kelly, E. (2017). Does EU rural expenditure correspond to regional development needs? *Land Use Policy*. Vol. 60. P. 267—280. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.10.016>
- Kiryłuk-Dryjska, E., Beba, P., Poczta, W. (2020). Local determinants of the Common Agricultural Policy rural development funds' distribution in Poland and their spatial implications. *Journal of Rural Studies*. Vol. 74, P. 201—209. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.01.018>
- Dax, T., Fischer, M. (2018). An alternative policy approach to rural development in regions facing population decline. *European Planning Studies*. Vol. 26. Iss. 2. P. 297—315. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361596>
- Adamowicz, M., Zwolińska-Ligaj, M. (2018). New concepts for rural development in the strategies and policies of the European Union. *Economic and Regional Studies (Studia Ekonomiczne i Regionalne)*. Vol. 11. Iss. 3. P. 7—31. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/ers-2018-0022>
- Michalcewicz-Kaniowska, M., Zajdel, M. (2019). Rural development in European Union policy. *Economic Science for Rural Development*. Vol. 50. P. 140—146. URL: https://llu.lv/conference/economic_science_rural/2019/Latvia_ESRD_50_2019-140-146.pdf
- Andersson, A., Höjgård, S., Rabinowicz, E. (2017). Evaluation of results and adaptation of EU Rural Development Programmes. *Land Use Policy*. Vol. 67. P. 298—314. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.05.002>

- Courtney, P., Powell, J. (2020). Evaluating innovation in European rural development programmes: application of the social return on investment (SROI) method. *Sustainability*, 12(7), 2657. <https://doi.org/10.3390/su12072657>
- Bosworth, G., Rizzo, F., Marquardt, D., Strijker, D., Haartsen, T., Aagaard Thuesen, A. (2016). Identifying social innovations in European local rural development initiatives. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. Vol. 29. Iss. 4. P. 442—461. <https://doi.org/10.1080/13511610.2016.1176555>
- Zasada, I., Weltin, M., Reutter, M., Verburg, P.H., Piorr, A. (2018). EU's rural development policy at the regional level-Are expenditures for natural capital linked with territorial needs? *Land Use Policy*, Vol. 77. P. 344—353. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.05.053>
- Gottero, E., Cassatella, C. (2017). Landscape indicators for rural development policies. Application of a core set in the case study of Piedmont Region. *Environmental Impact Assessment Review*. Vol. 65. P. 75—85. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2017.04.002>

Надійшла 09.04.2024

Прорецензована 24.04.2024

Підписана до друку 29.04.2024

REFERENCES

- Sandu, A. (2014). Coordinates of the new EU rural development policy. *Calitatea*, 15(S1), 463-465. URL: <https://www.proquest.com/docview/1509436240?sourcetype=Scholarly%20Journals>
- Tirado-Ballesteros, J., Hernández, M. (2017). Assessing the impact of EU rural development programs on tourism. *Tourism Planning & Development*, 14(2), 149-166. <https://doi.org/10.1080/21568316.2016.1192059>
- Smit, M., van Leeuwen, E., Florax, R., de Groot, H. (2015). Rural development funding and agricultural labour productivity: A spatial analysis of the European Union at the NUTS2 level. *Ecological Indicators*. Vol. 59. P. 6-18. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.05.061>
- Pelucha, M., Kveton, V. (2017). The role of EU rural development policy in the neo-productivist agricultural paradigm. *Regional Studies*. Vol. 51. Iss. 12. P. 1860-1870. <https://doi.org/10.1080/00343404.2017.1282608>
- Zasada, I., Piorr, A. (2015). The role of local framework conditions for the adoption of rural development policy: An example of diversification, tourism development and village renewal in Brandenburg, Germany. *Ecological Indicators*. Vol. 59. P. 82-93. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.02.002>
- Gallardo-Cobos, R. (2010). Rural development in the European Union: the concept and the policy. *Agronomía Colombiana*. Vol. 28. Iss. 3. P. 464-470. URL: https://www.researchgate.net/publication/262429999_Rural_development_in_the_European_Union_the_concept_and_the_policy
- Pollermann, K., Aubert, F., Berriet-Sollic, M., Laidin, C., Pham, H., Raue, P., Schnaut, G. (2020). LEADER as a European policy for rural development in a multilevel governance framework: A comparison of the implementation in France, Germany and Italy. *European Countryside*. Vol. 12. Iss. 2. P. 156-178. <https://doi.org/10.2478/euco-2020-0009>
- Papadopoulou, E., Hasanagas, N., Harvey, D. (2011). Analysis of rural development policy networks in Greece: Is LEADER really different? *Land Use Policy*. Vol. 28. Iss. 4. P. 663-673. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2010.11.005>
- Camaioni, B., Coderoni, S., Esposti, R., Pagliacci, F. (2019). Drivers and indicators of the EU rural development expenditure mix across space: Do neighbourhoods matter? *Ecological Indicators*. Vol. 106. 105505. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2019.105505>

- Crescenzi, R., Giua, M. (2014). The EU Cohesion policy in context: regional growth and the influence of agricultural and rural development policies. *LEQS paper*. No. 85. 56 p. URL: <https://aei.pitt.edu/93663/1/LEQSPaper85.pdf>
- Bonfiglio, A., Camaioni, B., Coderoni, S., Esposti, R., Pagliacci, F., Sotte, F. (2017). Are rural regions prioritizing knowledge transfer and innovation? Evidence from Rural Development Policy expenditure across the EU space. *Journal of Rural Studies*. Vol. 53. P. 78-87. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.05.005>
- Martinovska Stojcheska, A., Kotevska, A., Bogdanov, N., Nikolić, A. (2016). How do farmers respond to rural development policy challenges? Evidence from Macedonia, Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Land Use Policy*. Vol. 59. P. 71-83. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.08.019>
- Uthes, S., Li, F., Kelly, E. (2017). Does EU rural expenditure correspond to regional development needs? *Land Use Policy*. Vol. 60. P. 267-280. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.10.016>
- Kirylyuk-Dryjska, E., Beba, P., Pocza, W. (2020). Local determinants of the Common Agricultural Policy rural development funds' distribution in Poland and their spatial implications. *Journal of Rural Studies*. Vol. 74, P. 201-209. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.01.018>
- Dax, T., Fischer, M. (2018). An alternative policy approach to rural development in regions facing population decline. *European Planning Studies*. Vol. 26. Iss. 2. P. 297-315. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361596>
- Adamowicz, M., Zwolińska-Ligaj, M. (2018). New concepts for rural development in the strategies and policies of the European Union. *Economic and Regional Studies (Studia Ekonomiczne i Regionalne)*. Vol. 11. Iss. 3. P. 7-31. URL: <https://sciendo.com/article/10.2478/ers-2018-0022>
- Michalciewicz-Kaniowska, M., Zajdel, M. (2019). Rural development in European Union policy. *Economic Science for Rural Development*. Vol. 50. P. 140-146. URL: https://llu.lv/conference/economic_science_rural/2019/Latvia_ESRD_50_2019-140-146.pdf
- Andersson, A., Höjgård, S., Rabinowicz, E. (2017). Evaluation of results and adaptation of EU Rural Development Programmes. *Land Use Policy*. Vol. 67. P. 298-314. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.05.002>
- Courtney, P., Powell, J. (2020). Evaluating innovation in European rural development programmes: application of the social return on investment (SROI) method. *Sustainability*, 12(7), 2657. <https://doi.org/10.3390/su12072657>
- Bosworth, G., Rizzo, F., Marquardt, D., Strijker, D., Haartsen, T., Aagaard Thuesen, A. (2016). Identifying social innovations in European local rural development initiatives. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. Vol. 29. Iss. 4. P. 442-461. <https://doi.org/10.1080/13511610.2016.1176555>
- Zasada, I., Weltin, M., Reutter, M., Verburg, P.H., Piore, A. (2018). EU's rural development policy at the regional level — Are expenditures for natural capital linked with territorial needs? *Land Use Policy*. Vol. 77. P. 344-353. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.05.053>
- Gottero, E., Cassatella, C. (2017). Landscape indicators for rural development policies. Application of a core set in the case study of Piedmont Region. *Environmental Impact Assessment Review*. Vol. 65. P. 75-85. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2017.04.002>

Received on April 9, 2024

Reviewed on April 24, 2024

Signed for printing on April 29, 2024

Tetyana Zinchuk, Dr. Sci. (Econ.), Prof.,
Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Head of the Department of International Economic Relations
and European Integration
Oleksandr Kovalchuk, PhD (Econ.),
Associate Professor of the Department of International Economic
Relations and European Integration
Tetiana Usiuk, PhD (Econ.),
Associate Professor of the Department of International Economic
Relations and European Integration
Polissia National University
7, Staryi Blvd, Zhytomyr, 10008, Ukraine

MODERNIZATION PARADIGM
OF EUROPEAN RURAL DEVELOPMENT POLICY:
INSTITUTIONAL APPROACH, CHALLENGES, PROSPECTS

The European rural development policy is analyzed in the paper. It is shown that the policy has seen a long period of formation and changes, which is connected with the peculiarities of the constant reforming of the EU Common Agricultural Policy (CAP) as a basis for determining the goals, priorities and strategies for rural areas development, as well as changes in the focus of European regional policy. The theoretical basis of the “rural development” category is summarized, in particular, methodological approaches to the definitions “village”, “rural territories”, “rural area” are highlighted, the essence of rural development policy is revealed from the perspective of its historical contribution and supplementing the EU CAP. The conceptual foundations of rural development policy formation, which were established at various stages of evolution, determined its role and place as the EU CAP’s “second pillar”, are considered. The features and differences between the rural development policy and the EU CAP are identified.

The theoretical-cognitive, historical and institutional-practical prerequisites for the formation of current and future socio-economic strategies of the European rural development policy are substantiated. Since the rural area is characterized by the heterogeneity of economic activity types, the variety of natural and climatic conditions, the specifics of endogenous resource potential, an assessment of measures to ensure the competitiveness of rural areas with increased emphasis on the development of social innovations and enhancing the community initiative has been conducted.

Features of the EU institutional approaches to monitoring, evaluation and recommendations for rural development programs implementation are identified, particularly, with evidence from several EU member countries. Based on the EU’s new ambitious goals regarding the preservation and promotion of rural areas’ values, the cost distribution mechanism has been investigated, progressive trends and priorities for the creation of sustainability-based rural development policy until 2040 have been singled out.

Keywords: *innovations; institutions; EU; rural development policy; common agricultural policy; rural area; agriculture; sustainable development.*